

Pět životů, které ukončila totalita

Projekt Poslední adresa od loňského roku připomíná dalších pět obětí komunistických represí v bývalém Československu. V místě svého posledního bydliště mají nyní pamětní tabulky Mykola Rossinevyč, Josef Charvát, Alois Kalábek, Jan Skřípka a Štěpán Hovorka. Jejich životy skončily na popravišti, při přestřelce se Státní bezpečností nebo ve vězení, kam byli odsouzeni po politických procesech.

(foto: ÚSTR / Poslední adresa)

ZEMŘEL V SSSR

Dne 11. května 2022 přibyla v Praze další dvě pamětní tabulky projektu Poslední adresa. První z nich, připevněná ve čtvrti Nusle na dům ve Viktorinově ulici č. 3, připomíná bývalého ukrajinského emigranta Mykolu Rossinevyče.

Někdejší ukrajinský voják v roce 1922 uprchl do Československa a v Praze dokončil vzdělání na Českém vysokém učení technickém. V září 1928 nastoupil na místo tajemníka Filozofické fakulty Ukrajinské svobodné univerzity v Praze. V Praze také potkal svou životní lásku, Platonidu Ščurovskou, oženil se s ní a v roce 1936 získal československé občanství.

V květnu 1945 vtrhli do bytu manželů Rossinevyčových příslušníci oddílu kontrarozvědky SMERŠ 53. sovětské armády a československý občan Mykola Rossinevyč byl zatčen a odvezen do Sovětského svazu, kde v únoru 1946 zemřel ve vězeňské nemocnici.

Projev při slavnostním odhalení pamětní tabulky Mykolu Rossinevyčovi pronesla manželka tehdejšího ukrajinského velvyslance v ČR paní Olha Perebyjnis, ředitel ÚSTR Ladislav Kudrna, poslanec Evropského parlamentu Jiří Pospíšil, první místostarosta Městské části Praha 4 Zdeněk Kovářík a historička ÚSTR Anna Chlebina. Pietní akce se zúčastnil i historik sdružení Mezinárodní Memorial Konstantin Morozov a veřejnost.

SMRT ZA POMOC POLITICKÝM VĚZŇŮM

Téhož dne přibyla v Praze stříbrná tabulka připomínající technického úředníka Josefa Charváta. Jeho poslední adresou byla Svatovítská ulice č. 4 v Praze 6. Charvát se v květnu 1949 zúčastnil pokusu o osvobození politických vězňů z věznic Litoměřice. Po neúspěšné akci byl i se svojí ženou Vlastou zatčen. Byl odsouzen k trestu smrti a 5. listopadu 1949 ve věznici v Praze na Pankráci popraven po předchozím zamítnutí žádosti o milost. Bylo mu 26 let.

Jak uvádí historik Petr Mallota v textu zpracovaném pro databázi Poslední adresy, Josef Charvát po únoru 1948 vstoupil do KSČ, ale s jejím programem a cíli se nijak neztotožňoval, naopak se rozhodl s nastupujícím totalitním režimem bojovat. Společně se svou manželkou pomáhal lidem, kteří byli komunistickou mocí pronásledováni. Jeho protikomunistická odbojová činnost vyvrcholila zmíněnou účastí na pokusu osvobodit politické vězně z litoměřické věznic. Dne 17. května 1949 byli manželé Charvátovi zatčeni Státní bezpečností a obviněni z přípravy ozbrojeného puče.

Spolu s Charvátovými byl popraven také Vratislav Polesný, Emanuel Čančík, Vratislav Janda, Květoslav Prokeš a Jaroslav Borkovec. Památku posledního jmenovaného od roku 2018 připomíná tabulka v Bubenské ulici č. 7 v pražských Holešovicích.

Charvátova manželka Vlasta, která během výslechů potratila, byla odsouzena na doživotí. Z vězení se dostala až po mnoha letech. Odešla do emigrace a do Československa se vrátila až po roce 1989.

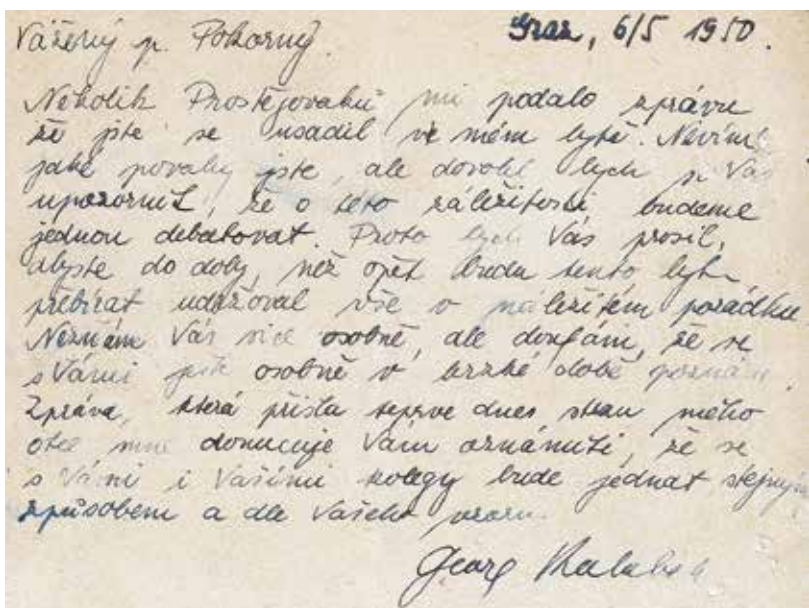
„BUDU S VÁMI JEDNAT DLE VAŠEHO VZORU“

Od červnového Dne památky obětí komunistického režimu v roce 2022

Slavnostní umístění pamětní tabulky Mykoly Rossinevyče proběhlo za účasti manželky tehdejšího ukrajinského velvyslance Olhy Perebyjnis (foto: ÚSTR / Poslední adresa)

Korespondenční lístek od Kalábkova syna Jiřího novému nájemníkovi bytu ve Svatoplukově ulici v Prostějově (foto: ABS)

republiky a jeho matka byla opakovaně předvolávána k výsledkům. V Archivu bezpečnostních složek (ABS) je dochován korespondenční lístek, který Jiří Kalábek v květnu 1950 adresoval z rakouského Grazu novému nájemníkovi bytu ve Svatoplukově ulici: „[...] Zpráva, která přišla teprve dnes stran mého otce, mne donucuje Vám oznámiti, že se s Vámi i Vašimi kolegy bude jednat stejným způsobem a dle Vašeho vzoru.“

Adresát však tyto řádky nečetl, lístek zabavila Státní bezpečnost (StB). Jiří se s tragickým osudem svého otce odmítal smířit a v červnu 1950 napsal dopis prostějovskému prokurátorovi Dr. Ležatkoví. I ten se v opisu dochoval v ABS. V sarkasticky laděném textu uvádí: „Plně využívám krás emigrace [...]. Pane prokurátore, kdybyste chtěl ven, zařídím vám to. Mám dobrý spoj.“

Ivan Čech řadu let usiloval o veřejné uctění Kalábkovy památky. Pro projekt Poslední adresa napsal životopisný medailonek, v němž popisuje i marné snahy Kalábkovy rodiny o rehabilitaci a potrestání vězeňského dozorce, zodpovědného za násilnou smrt Aloise Kalábka. Text je dostupný na webových stránkách projektu posledniadresa.cz.

POMÁHAL SVĚTLANĚ, ZAHYNUL VE VĚZENÍ

První tabulka ve Zlínském kraji a zároveň první tabulka připomínající oběti politických procesů s protikomunistickou skupinou Světлана byla loni v červnu umístěna v Horní Lidči č. p. 1 na Valašsku. I díky spolupráci s organizací Post Bellum byla připevněna na domě rodiny Skřípkových,

má svoji první pamětní tabulku Prostějov, kde ve Svatoplukově ulici č. 43 žil Alois Kalábek. Někdejší majitel znárodněného obchodu se železářským zbožím byl v listopadu 1949 zatčen při pokusu o přechod státní hranice a 24. února 1950 ve vyšetřovací vazbě zavražděn.

Podnět k umístění pamětní tabulky dal prostějovský badatel Ivan Čech, který se zabýval osudem Kalábkovy rodiny: „Již druhý den po zatčení navštívili příslušníci Státní bezpečnosti Kalábkovu manželku a sdělili jí, že

se do týdne musí vystěhovat z jejich nájemního bytu ve Svatoplukově ulici. Paní Kalábková dalších 20 let živořila v bývalé stáji statku v Drozdovicích, kde jí poskytli přístřeší rodinní známí.“

Kalábkovu synovi Jiřímu se na rozdíl od jeho otce počátkem listopadu 1949 podařilo úspěšně přejít přes hranice, avšak ze zahraničí mohl jen bezmocně sledovat informace o zatčení svého otce a vystěhování matky z bytu. V Československu proti němu bylo v nepřítomnosti zahájeno trestní stíhání pro nedovolené opuštění

Dcera Jana Skřipky Růžena před nově umístěnou pamětní tabulkou (foto: ÚSTR / Poslední adresa)

přímých potomků sedláka Jana Skřipky, jenž zemřel v komunistickém vězení. Post Bellum s členy rodiny Skřipkových nahrála rozhovory do pamětnické databáze.

Jan Skřipka se narodil v roce 1895 v Horní Lidči. Byl kmotrem Rudolfa Lenharda, velitele protikomunistické organizace Světлана - Makyta. Staral se o rodinné hospodářství o výměře necelých 14 ha. Za války podporoval partyzány. Po osvobození vstoupil do Československé strany lidové a od konce roku 1948 do března 1949 poskytoval členům Světланы úkryt a potraviny. Dle StB měl podepsat přísahu člena Světланы pod krycím jménem „Lípa“. Zatčen byl 4. června 1949. Pro zdůraznění jeho nebezpečnosti pro režim ho StB označila za „vesnického boháče, ostře zaměřeného proti lidově demokratickému zřízení“.

Dne 29. dubna 1950 byl odsouzen podle § 1 odst. 1 zák. č. 231/48 Sb. k trestu odnětí svobody v délce 15 let, peněžitému trestu ve výši 40 tisíc Kčs, konfiskaci veškerého jmění a ztrátě čestných práv občanských po dobu 10 let. Trest si odpykával ve věznici na Mírově. Dne 5. července 1953 mu byla zamítnuta žádost o milost, stejně jako 2. ledna 1957 žádost o podmíněné propuštění s odůvodněním, že „[...] odsouzený se necítí vinen a svých činů nelituje, v dopisech rodině jeví odpor ke

kolektivnímu hospodaření v JZD, i když jinak se chová celkem uspokojivě, nelze dosud říci, že by bylo výkonem trestu dosaženo takového stupně převýchovy, že by mohl být podmíněně propuštěn, neboť jsou obavy, že by působil škodlivě mezi zemědělci...“ (Národní archiv, f. Správa sboru nápravné výchovy, Praha - osobní spisy) V den svých 62. narozenin, 13. ledna 1957, Jan Skřipka ve vězení zemřel na infarkt.

Po slavnostním umístění pamětní tabulky připomínající osud Jana Skřipky následovala v kulturním sále Horní Lidče beseda historiků Martina Tichého a Luboše Kokeše z Ústavu pro studium totalitních režimů o procesu s organizací Světлана, který bolestně zasáhl mnoho obyvatel regionu.

ZASTŘELEN V PASTI STB

Na den přesně 73 let od osudné přestřelky s příslušníky Státní bezpečnosti byla 1. prosince upevněna pamětní tabulka na domě Štěpána Hovorky, spolupracovníka zpravodajského kurýra Štěpána Gavendy.

Hovorka se narodil roku 1898 v Pečkách. Vyučil se strojním zámečnickem, v roce 1919 bojoval v maďarsko-československé válce a i svůj další život spojil s armádou. Sloužil v Mukačevu na Podkarpatské Rusi

a poté v Olomouci. Později se s manželkou Evžení a dcerami Mariou a Ludmilou usadil ve Zlíně. V prosinci 1948 se seznámil se Štěpánem Gavendou, který do Československa přišel s úkolem vytvořit na Zlínsku zpravodajskou síť. Ten působil od dubna 1948 v Německu, nejdříve se na vlastní pěst věnoval převaděčství a od listopadu 1948 spolupracoval se zpravodajskou skupinou Františka Bogataje, fungující pod patronací

Štěpán Hovorka s manželkou a dcerou Mariou (foto: rodinný archiv)

americké zpravodajské služby Counter Intelligence Corps (CIC).

Spolupráce obou mužů trvala necelý rok. Hovorka mimo jiné obstarával informace z průmyslu, budoval mrtvé schránky pro jejich utajené předávání a příležitostně Gavendu po přechodu hranic doprovázel na další cestě do vnitrozemí. Byl jeho společníkem i osudného 1. srpna 1949, kdy

Gavendu zatkla na pražském Wilsonově nádraží Státní bezpečnost. Sám Hovorka unikl jen díky šťastné shodě náhod. Od té doby se ukrýval, dle vzpomínek jeho dcer v blízkosti jejich zlínského domova. Že ho doma hledala Státní bezpečnost, jej rodina varovala smluveným signálem, peřinami vyloženými v oknech.

V dalších týdnech se Hovorka snažil zajistit své převedení do Německa. Mimo jiných mu v tom pomáhal římskokatolický farář v Pečkách František Vágner, který obsluhoval mrtvou schránku za městem u mostu přes potok Výrovku. Když k ní však večer 1. prosince 1949 Hovorka s Vágnerem odcházeli, aby se tam setkali s kurýrem, vše se již odehrávalo v režii StB, již pomohly informace od dvojitého agenta Oldřicha Miholy. Místo bylo obklíčeno deseti příslušníky Bezpečnosti a jedenáctý muž se vydával za kurýra. Při zatýkání se Hovorka bránil se zbraní v ruce a byl zastřelen. Naopak farář Vágnerovi se podařilo z místa utéct a ukrýt se. Na rozdíl od Hovorky si dokázal během několika dnů zajistit převedení do Německa a zbytek života strávil v exilu ve Spojených státech amerických.

Dne 20. března 2023 uctil památku Štěpána Hovorky také předseda Senátu Parlamentu ČR Miloš Vystrčil, který položil květiny k tabulce jeho Poslední adresy (foto: Kancelář Senátu Parlamentu ČR)

„Jedno jméno, jeden život, jedna tabulka“

zní motto projektu Poslední adresa, inspirovaného německým památníkem obětem holokaustu s dlažebními kostkami (Stolpersteine), které nesou základní údaje o nich.

Poslední adresa připomíná oběti, které připravil o život československý či sovětský komunistický režim, a to umístěním tabulky o velikosti 11 x 19 cm se základními údaji (jméno, povolání, datum narození, zatčení a úmrtí) na dům, v němž tato osoba žila v době, kdy došlo k jejímu zatčení či odvezení.

Nenápadné tabulky připomínají osudy jednotlivých, často zapomenutých obětí komunistického režimu, které byly po vykonstruovaných procesech popraveny nebo zemřely ve vazbě či vězení, a dohromady tak tvoří rozsáhlý společný památník.

Jedním z poslání Poslední adresy je zapojit do připomínání minulosti širokou veřejnost, proto iniciátorem umístění tabulky mohou být příbuzní, obyvatelé domu či obce, kde daná osobnost žila, studenti, kteří se jejím osudem zabývali v rámci výuky historie, a nejširší veřejnost.

Žádosti lze zasílat elektronicky na adresu posledniadresa@ustrcr.cz. Tým Poslední adresy návrhy odborně posuzuje a na základě konkrétních žádostí oslovuje vlastníky nemovitostí s prosbou o jejich souhlas s umístěním tabulek. Ty v současnosti najdete kromě Česka také v Rusku, na Ukrajině, v Gruzii, v Německu a ve Francii.

Projekt v České republice realizuje Ústav pro studium totalitních režimů a jeho partnery jsou Paměť národa a Mezinárodní Memorial, lidskoprávní a historické sdružení, o jehož zrušení v prosinci 2021 rozhodly ruské soudy. V říjnu 2022 se organizace Mezinárodní Memorial stala jedním ze tří oceněných Nobelovou cenou míru.

Hovorka byl 17. prosince 1949 uložen do neoznačeného hrobu na hřbitově v Pečkách. Až po letech bylo

jeho jméno připsáno tužkou do hřbitovní knihy. Díky iniciativě bývalého pečeckého kronikáře Jana Karbuse se hrobu nedávno ujalo město Pečky, takže se Štěpán Hovorka v srpnu 2022, tedy po 73 letech, dočkal důstojného náhrobu se svým jménem.

O čtyři měsíce později pak byla na dům rodiny Hovorkových ve zlínské ulici Na Výsluní č. 324 umístěna tabulka Poslední adresy. Události se zúčastnily obě Hovorkovy dcery Maria Čachová (97) a Ludmila Klínková (94), zástupci Ústavu pro studium totalitních režimů i široká veřejnost. Do připevnění tabulky se zapojili Hovorkův právník Karel Vaněk, vnučka Eva Klínková-Orthofer a senátor Tomáš Goláň, který vystoupil s krátkým projevem. Během akce promluvili také historikové z projektu Poslední adresa Edita Jiráková a Michal Louč. Den uzavřela večerní debata v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně.

Edita Jiráková, Michal Louč